

EGYHÁZI SZEMLE.

Utóbbi „Szemlénk“ óta nagy pihenőt tartottunk. Nem értünk rá ország világ barangolni, mert itthon volt dolgunk. Kedves és emlékezetes munkát végeztünk el, a melynek följegyzése a Ker. Magvető hasábjait is betöltötte. Ha irtunk volna is, a szerkesztőség a fiókjában hagyta volna. Pedig az efféle „Szemle“ nem olyan mint a prédikáczió, mely ha egyszer meg van írva, apáról fiura szállhat — már t. i. a melyik megérdemli, mert bizony sok van olyan is, a melyiket mint a spártaiak a magok nyomorék gyermekeiket kidobták, a pap is, mihelyt megírta, bátran a tűzbe dobhatná. A „Szemle“ csak frissen ér valamit. Ennek az idő épen olyan ellensége mint az eladó leánynak. Nem bírja hosszasan megtartani kelleméit. Ha túléli magát, nem kell — az olvasónak.

Egyébaránt, hogy a közelebbi füzetekből hiányzott az „Egyházi Szemle“, ennek sem a Magvető, sem olvasói nagy kárát teljességgel nem vallották. Az egyházi élet nem oly gazdag eseményekben, hogy azokat nagyobb időközökben is följegyezni ne lehetne. Sehol sem oly lassu a fejlődés és haladás, mint e téren. Néha egész századok meddőn maradnak, néha oly idéetlen szülöttei vannak, hogy csak bámolni, de örülni nem lehet rajtok. Világos példája ennek a kereszténység 18 százados élete, mely még most is oly távol áll Jézus valláserkölcsü világától, hogy ha ő visszajőne megtekinteni, mire vitték az emberek az ő szép művét, méltán így kiálthatna fel: ugyan hát még csak ideig jutottatok!

De a mi tisztünk nem a mult feletti elmélkedés, hanem a jelenel való foglalkozás. Szedjük hát össze a nap érdekesebb eseményeit, a melyek az egyházi téren itt ott jelentkeznek.

N é m e t o r s z á g b a n nem csekély jelentőségű esemény Dr. Falk, vallás és közoktatási minister visszalépése, kinek hét évig tartott ministerségét a németországi egyházi életre nézve semmi esetre se lehet az egyptomi hét sovány esztendőhöz hasonlítani. Ellenkezőleg, azok inkább hét kövér évnek mondhatók, a mennyiben ő ez idő alatt számos nagy és fontos alkotásokra mutathat. Ezek között első helyen állanak: a pápával szemben kifejtett önállóság, a róm. katholikus klerus hatalmi tulkapásainak megzabolázása, magában a protestans egyházban a népszellem felszabadítása az orthodox papság megunt igája alól, a polgári házasság bevitele, egyházszervezés, Poroszország egyetemere szabadelvű hittanárok kinevezése stb. Mind oly tények, a melyek a világtörténet kerekéit egy darabocskával előbbre forgatták. Ezért a liberálisok méltán fájlják a minister visszalépését, a melynek okát is egyfelől épen Németországnak a pápával czélba vett kibékülési szándokában, másfelől, a mi evvel kapcsolatos, a protestans orthodox irány felülkере-

kedésének tulajdoníthatják. A mi az elsőt illeti, tagadhatlan, hogy nem egy jel mutat a németországi egyházpolitikának Rómával szemben leendő megváltoztatására; sőt a párisi „memorial diplomatique“ már odáig ment újságolásával, miszerint azt állítja, hogy Brüsseltől vett megbízható értesülés szerint, XIII. Leo pápát a jövő évre oda várják. Brüsseltől a pápa Kölnbe menne, hogy a székesegyház, illetőleg ennek két tornyának befejezése ünnepélyén jelen legyen. Ez utazás állítólag nyilvános és ostensibilis békekötés jelentőségével birna a pápa és a porosz kormány között. Bármily megbízható forrásból származott légyen is ez a hír, mi annak hitelt nem adunk. Ujabbán már is egészen más hírek jönnek Brüsseltől. Inkább elhiszszük Dr. Falknak a „Deutschen Revue“ben tett nyilatkozatát, ki az ő visszavonulására több oldalról tett észrevételekre a nevezett lapban a többek között azt írja, hogy ő nem tart az általános reactiotól, mert Bismarck herczeg bizonyosan nem megy Canossába, a míg ezt kikerülheti és ő sokat kikerülhet; de az ellenségnek sincsenek határozott megállapodásai, melyek nélkül a létező egyháztörvényeket megváltoztatni nem lehet. Falk inkább a nevelés ügyét félti; melyre az illetők a mindenkori minister utján nagy befolyást gyakorolhatnak. Lám, lám, hogy az állami nevelésnek is meg van a maga árnyoldala. A Dr. Falk visszalépésének tehát indoka nem annyira a pápával leendő kibékülés szándokában keresendő, ha szinte ez is befolyhatott arra, hanem inkább magának a protestans orthodoxiának lábrakapásában. Már mi is említettük volt, hogy az országos egyházi tanácsba újabbán kinevezett tagok is inkább az uralkodó, mint a minister akaratával nevezettek ki, sőt ez utóbbi már akkor nehezen volt állásán megtertartható. Az országos zsinati választások és kormányi kinevezések pedig szintén az orthodoxok és reactionariusok javára ütöttek ki. Miért ült volna Falk tovább a ministeri székbe, ha meggyőződött arról, hogy egyházpolitikáját nem követheti? ha látta, hogy oly irányból kezdenek fúni a szelek, a melyek az ő hajóját nem előre viszik, hanem még hátra lökik, azokba a sekélyes vizekbe, a honnan nagy erőfeszítéssel és évekig tartó küzdelemmel sikerült előmozdítania? Falk hát másnak adta át a cultusministeri kormányzatot, a kit becsületes nevén Puttkammernek hívnak s mint siléziai helytartósági elnök a tartományi zsinaton az orthodoxokkal szavazott. Ő tehát e zászló alatt fog vezényelni. Merre és hová? ezt a jövő fogja megmutatni. Annyi bizonyos, hogy a protestantismus liberalis pártja aggodalommal tekint az egyház jövője elébe, mely a Falk ministersége alatt hatalmas fejlődésnek indult volt s lapjaik a legnagyobb elismeréssel adóznak a belépett miniszternek.

És ez aggodalmat, ugy látszik, nem csekély mértékben igazolta az oct. 9-re Berlinbe egybehívott poroszországi első közzsínat, melyen a liberalisoknak csupán nyolcz képviselője volt. „A mi aggodalmunk mindazáltal — így ír a Schl. K. Z. — az egybeülendő közzsínatot illetőleg nem oly nagy, és pedig azért, mert nekünk sokkal nagyobb oltalmunk van, mint az orthodoxiának a maga mes-

terségesen egybeállított zsinati többségében. Mi egyszer s mindenkorra a mellett maradunk, hogy a jövő a miénk, mivel a józan ész, a tudomány és igazság végre is nem maradhatnak hosszasan háttérbe szorítva. Ha mégis nem nyomhatjuk el sajnálkozásunkat ezen egyetemes zsinat egybeállításán, ez onnan van, mivel egy új egyetemes zsinatra csak hat év múlva fognak új választások történni, tehát mi hat egész évi időközt veszítettünk el egyházunk történetéből és fejlődéséből. De mint a földműves türelemmel várja az elhintett magvak kicsirázását, úgy mi is hat évig csendesen érni hagyjuk azt, a mit ez alatt a hitközségekben és szélesebb egyházi körökben elvetünk. Mi nem félünk attól, hogy az egyetemes zsinat a liberalis lelkészeket tétlenségre szorítsa. Lesz ugyan fenyegetés és a sulykot is nem egyszer fölemelik, de mivel a kő, t. i. a gondolkozó községek többségének nyilvános akarátja igen nagy, a sulykot ismét szép csendesen leeresztik. Csak egyes kisebb dolgokban fog a szabad egyházi szellem megszorítottat szenvedni. És ehez némi hatalmat nyer a közszinat az általa szervezendő zsinati választmányban és egy nagyobb zsinati tanácsban, melyek közül az első 7, az utóbbi is ugyanezen 7 s még hozzá 18 tagból fog alakittatni. A zsinati tanács a hat évi időtartamra az egyetemes zsinatot fogja helyettesíteni minden oly ügyben, a melyek halasztást nem tűnnek, de csak tanácsadó szerepköre van; az egyházi kormány veszi kezébe azt, a mit amaz halasztatatlannak jelez. A zsinati választmány pedig a fő egyházi tanácscsal együttesen teszi meg a javaslatot a kinevezendő superintendensre nézve s határoz a tévtanok felett. (?) Tanács és választmány 13 próbás orthodoxokból fog állani. Legyen, mi azért nem veszjtjük el kedvünket."

A mi a szóban levő porosz zsinat tárgyalásait illeti, mely csaknem egy egész hónapi időt vett igénybe s nov. 3-kán záratott be, azok minket, őszintén szólva, nem nagyon ragadnak el. Nekünk egészen más fogalmaink vannak egy országos zsinatról, melyben egy nagy nemzet színe-java ül össze az egyházzól tanácskozni. Szerintünk egy ilyen zsinatnak valami szépet, nagyot és maradandót kellene alkotnia, a mi messze századokra kihasson; de úgy látszik, hogy ide a poroszok se tudnak fölemelkedni, hanem hetekig tartó meddő vitatkozásokat folytatnak kicsinyes, jelentéktelen dolgok felett, a melyek tulajdonképen sem nem ártnak, sem nem használnak. Egyik főtárgya lett volna a vasárnap megszentelése, de erre sem tudtak egyéb módot kitalálni, minthogy ez ügyben feliratot intézzenek a kormányhoz. A vasárnap és ünnepnapok iránt mutatkozó közönyt mi is őszintén fájlaljuk, de jobb szeretnők, ha e baj orvoslására társadalmi uton igyekeznének a jobbak a gyógyszereket keresni; a kegyességet törvényekkel nem lehet föltámasztani. Továbbá minthogy Németország 28 tartományi egyházában 47 bűnbánati nap 24 különböző napon ünnepeltetett, ezek helyett egy általános közbűnbánati hála és imanap megtartása határozottatott, az egyházi év utolsó pénteke jelöltetvén ki erre az egész egyházban.

A berlini belmissio céljaira a következő hat évre minden második évben országos gyűjtés rendeltetett el. Egyik legnevezetesebb mozzanatát képezte a zsinatnak az a beszéd, melyet Puttkammer culturminister tartott a népiskolák állami jellege érdekében, kimondván, hogy a porosz népiskola már száz év óta merőben állami intézmény és az állam nem is oszthatja meg senkivel ezek feletti uralmát. A minister e nyilatkozatával élet vette azon gyanúsításnak, mintha ő elődének a népnevelés ügyében kifejtett irányával ellentétbe akarná magát helyezni. Jegyezhetnénk fel még több tárgyat is, de mint említők, ezek egyáltalában nem oly nagy szabásuak, hogy érdemes lenne velök hosszasan foglalkozni. Ugy látszik, hogy Németországon sem születnek minden században Lutherek és Melanchtonok.

Svájcban Baselben tartotta meg az evangéliumi szövetség hetedik egyetemes gyűlését szeptember hóban. E szövetség még 1846-ban alapított volt Londonban és pedig azon elismerést érdemlő célból, hogy a különböző nézetű protestansokat kebelében egyesítve, az evangéliumi szeretet alapján együttesen mozdítsák elő az egyetemes kereszténység ügyét. Szép cél, de ettől az evangéliumi szövetség is már rég eltávozott. Midőn 1861-ben Genfben tartott gyűlésre a meghívókat kibocsátotta, ezt azokhoz intézte, a kik egyik a szövetséggel az atya, fiu, szentlélek élő igaz Isten hitében, a miért a genfi papok és egyetemi tanárok közül 22-en az ellen akkor is óvást tettek, kijelentvén, hogy miután a meghívás világosan kizárja azokat, a kik a szentháromságban nem hisznek, ők abban nem vehetnek részt. A folyó évi gyűlésen is, melyre egyébaránt a világ minden részeiből mintegy 1400 gyűltek össze, a Krisztus istensége több oldalról hangsúlyozva lön, a többek között Godet, neufchateli tanár azt egy értekezésében a szentiratok nyomán bebizonyítani is igyekezett. Ily alapon nem hiszszük, hogy az evangéliumi szövetség célját valaha megközelíthesse. Hogy sok jót tehet így is, nem vonjuk kétségbe s a jelen évi gyűlésen is a különböző országok képviselői érdekesen jellemezték a különböző államok vallás-erkölcsi állapotát. Igen természetesen azonban a maguk szemüvegén nézván a dolgokat, hű képét nem adhatták azoknak s a szövetséggyűlésnek a szabadelvűekkel szemben elfoglalt álláspontján még tagjai közül is többen megbotránkoztak. Ily megbotránkozást okozott a többek között az is, hogy a gyűlés elfogadott egy indítványt, mely szerint az elnök megbizatott, hogy az angol-amerikai comiténél eszközölje ki azt, hogy a württembergi methodistáknak az egyesület céljaival homlokegyenest ellenkező törekvései és egyházalakítási tevékenységek korlátoztassék. A magyarországi protestans papság is elítéltetett azért, mert a rationalismusnak hódol.

Azonban minden félreértés kikerüléseért, mintha mi mindennütt csak a magunk álláspontjának kívánnánk érvényt szerezni s az evangéliumi szövetséget az alapnál fogva, a melyre helyezkedett,

teljességgel nem tartanók evangéliumi szövetségnek, álljanak itt Linder lelkésznek a svájci protestans lap szerkesztőjének saját szavai. A nevezett lelkész és lapszerkesztő így nyilatkozik a szóban levő gyűlésre nézve: „Evangéliumi szövetség! Nem szép gondolat-e ez? Bizonyára e tervnek kezdetben a szabad szellem szolgált alapul. E szövetségnek a különböző nézetű és irányu keresztények egyesülésének kell vala lennie, a kiket Jézus Krisztus szellemében egyedül a testvéri szeretet kapcsa fűz egymáshoz s magokat a keresztény szeretet munkáinak gyakorlásában kívánják megerősíteni. Ámde ezen alapot nem sokáig bírták fentartani. . . . Az evang. szövetség ma mindenik evangéliumi egyház és felekezet orthodoxainak testvériesülése, a mely mindazokat felveszi kebelébe, a kik az orthodoxok fődogmájában, a Krisztus istenségében velök tartanak, és mindazokat kizárja, a kik Krisztusnak csak szellemét s nem egyszerűen természetfeletti voltát is ismerik el és tanítják. A keresztények egy nagy része, a szabadelvűek mindnyájan távol vannak ettől, bármennyire hivatkozzék is a szövetség a mester szellemére. Hogy ez a kizárás mindenki előtt elég világos és érthető legyen, erről a comité tagjai a fejtegetésre kitűzött alaptételekben kellően gondoskodtak. Egyebek mellett a Krisztus istensége is a szövetségi tagok schibolejtje, s hogy e tekintetben többé semmi félreértés ne lehessen, a szabályokban határozottan ki van mondva, hogy „a comitétól felállított alaptételek a vitatkozások rendén semmi szin alatt se tétethetnek kérdésesekké.“ Egy reformer e szerint többé nem keresztény és nem tartozik a szövetséghez. De azért még sem voltunk eltiltva attól, hogy őket meghallgathassuk és megnézhessek. És mi ezt meg is tettük, mivel az egész ügy nagy jelentőségű és igen érdekes. Már a gyűlés maga igen érdekes látvány. Egy elegans társaság. Számos kocsi jár elő s hátra s azokba frakkos és keztyűs urak ülnek; köztök nem egy gróf, báró és titkos tanácsos. Aztán a félreismerhetlen angol tisztelendő urak, Albion magas egyházának méltóságai, nemes udvari papok és superintendensek fejér nyakkendővel és ünnepélyes ábrázattal, kik mindnyájan készek minden pillanatban az apostoli hitvallást elmondani; ékesen öltözött és előkelő magatartású hölgyek — szóval a társaság színe. Azután jönnek a tudósok, a kik valamivel több tiszteletet parancsólnak, számos pap, főleg Svájczból, a gyűlés legértelmesebb és idealisabb tagjai, mivel ezek többnyire legalább valódi vallásos érdekből s egész szívből vesznek részt a gyűlésben, végre a nagy közönség minden rendű és rangu osztályból, le egész a mosónőig. Ezek tehát a keresztények és mi nem vagyunk azok! Valóban? Én teljes világéletemben jót tettem az emberekkel, főleg a nép szegényeivel s erőm szerint igyekeztem azoknak nyomorát enyhíteni — s az én kereszténységem még se ér semmit ama grófé mellett, a ki életének felét kastélyában, másik felét utazással töltötte el, a nélkül, hogy valaha még számítnia is kellett volna? Én arra törekedtem, hogy a Krisztus kereszténységét megértsem és azt tehetségem szerint hit-

községgel is megértessem — és amaz angol pap, a ki oly büszkén lép be, gazdag jövedelmét évről évre elkölti, néhány ezer frankot fizetve helyettesének, a ki hivatali gondjaitól megmenti? Ama divatosan öltözött hölgy, a ki idejének legnagyobb részét toalettjével, látogatásokkal és fürdőkön tölti el, a kire nézve talán a gyűlés is egy ohajtót alkalom néhány napi időtöltést szerezni — ez a hölgy egy kereszténynő, kiválasztva közülünk nem keresztények közül, a kik éjnapot fáradunk a nép előhaladásáért és a szegények sorsának jobbításáért? És amaz udvari prédikátor, kenetteljes tekintetével, a ki otthon hizelegve hajlik meg fejedelme előtt, midőn mint a Krisztus szolgája arra lenne hivatva, hogy az igazságot, ha szinte keserű is, megmondja neki — ez a világosság gyemeke, csupán azért, mert a Krisztus istenségét hiszi és mi, a kik a nép között élünk s annak poharába tiszta bort töltünk, mi hitetlenek vagyunk? Egy ily gyűlés semmi esetre se minden keresztények szövetsége, hanem egy pártgyűlés, a mely egy szép czéget talált magának s a nevek és méltóságok fényével keresi a hatást. Már az első napon gondoskodtak arról, hogy mindenki megtudja, ki a keresztény és ki nem az. A megnyitó beszédben hangsúlyoztatott, hogy mind- mind-, mindazok a szövetség tagjainak tekintetnek, bármily nevet viseljenek is, a kik a Krisztus istenségét elismerik — de ezen kívül nincs üdvösség. Leginkább kifejezést nyert az evangéliumi szövetség ez évi gyűlésének jelleme a második napon, az apostoli hitvallás változhatatlansága kérdésével, melynél Orelli és Godet tanárok bebizonyítani törekedtek, hogy a Krisztus engesztelő halála, feltámadása és menybemenetele az evangélium alapját teszik, a mihez egy harmadik szónok a Krisztus visszajövetelét is az ítélet megtartására hozzá toldotta. Ezzel az evangéliumi hitvallás sarkpontja megállítatott, és a határvonal az egyház minden szabadszellemű elemeivel szemben megvonatott; még pedig a következő tudományos bizonyításmóddal: „mivel az írásban Krisztusról természetfeletti dolgok beszéltek el, tehát igaz Istennek kell lennie és mivel nekünk egy igaz Istenre van szükségünk megváltóul, tehát az írásban Krisztusról előadott természetfeletti dolgoknak igazaknak kell lenniök! Ezen két tétel között mozogtak a tárgyalások — minden más tudományos elmélet, mint a priori hitelenség alkalmazásba se jöhetett. Ezek szerint a Krisztus istensége a dogma, melyet az evangéliumi szövetségnek sikerült megállítania Baselben és pedig egyenesen a reformerek kereszténysége ellenében.“

Ennyi, azt hisszük, elég lesz a Linder cikkéből, hogy meggyőződjünk arról, miszerint az evangéliumi szövetség lehet igen hasznos és tekintélyes egyesület; de ily iránynyal soha se fogja célját érni, nem fogja magában egyesíteni a protestansokat. Másfelől e cikk nyilván mutatja azt is, hogy a Krisztus istenségét a helvetica confessio szülőföldén se tartják többé mindnyájan az igaz hitiség ismertető jelének, s ma bizonyára számos aláírója lenne ott is a tévelygéseierért elítélt Servét: „De trinitatis erroribus“ című művének.

Ugyancsak Svájcban St. Gallenben tartott gyűlésén a svájci természetvizsgálók társulatának, Dr. Rehsteiner, a társulat elnöke megnyitó beszédében a legjelesebb természetvizsgálók példájára mutatva, azoknak egyik szép jellemvonásaként tüntette fel azt a tiszteletet, melyet a kifürkészhetlen iránt tanusítottak, elismervén ennek hatalmát a tudomány hatalmával szemben is. Valóban az embernek jól esik ily nyilatkozatot is hallani azon megtámadások mellett, melyeknek a vallás főleg épen a természettudósok részéről ki van tételve. Hasonló szellemben nyilatkozott a társulatnak egy más derék tagja, Dr. Sonderegger, a ki a tudományban való felfuvalkodást ostorozta és azt a vakhittel egy színvonalra állította, a mennyiben ez is az is az igazságkeresést akadályozza.

Franciaországban a ref. egyház sajtóságos helyzetben van. Az 1872-diki közzsínat nagyon jelentéktelen többséggel egy orthodox hitformát fogadott el, mi által a szabadelyűek az egyházból leendő kizáratás előtt állottak. Azonban ezen hitformának államilag leendő megerősítése a ministeriumok folytonos változása miatt mindeddig elmaradt. Időközben több kísérlet tétetett arra nézve, hogy a liberalisok és orthodoxok között egység jöjjön létre, de mindezek eredménytelen maradtak. Az orthodoxok most ismét egy közzsínat összehívására törekeshnek, mi által nagyobb nyomást kívánának gyakorolni a kormányra; azonban e tárgyban benyújtott kérelmüket a képviselőház nem vette tekintetbe, mivel a kormány ugy nyilatkozott, hogy az egyház békéje érdekében nem kívánatos egy ilyen közzsínat tartása. A francia protestans egyház orthodox és liberalis pártküzdeme ránk nézve kiváló fontosságú azért, mert ez utóbbinak iránya határozottan az unitarizmussal érintkezik.

A protestans orthodox pártnál azonban jobban el van keseredve a róm. katolikus ultramontan párt a francia kormány azon intézkedése folytán, mely szerint több szerzetrendet törvény által ki akar zárni a köznevelésben való részvételtől. Igaz, hogy a tanítás szabadságának ezen tervbe vett megszorítása elméletileg kifogásolható, de az államnak első sorban saját érdekét kell szembe előtt tartania, s ha igaz, a miket a szóban levő törvényjavaslat tárgyalása folytán Bert képviselő a jezsuiták, dominikánusok s más szerzetrendek tanításáról mondott, annak szükségességét el kell ismerünk. Érdekes különben az, hogy a fenyegetett szerzetrendek közül 1802-ben még egyik sem létezett Franciaországban; 1820-ban a jezsuitáknak 20, a dominikánusoknak 1, a szent szív egyletnek 2, a benedictinusoknak szintén 1 intézetük volt; de ma a jezsuiták 67, a dominikánusok 23, a szent szív egylet 5 tanintézetben tartják kezeiket, ezeken kívül még számos szerzetrend van az országban, melyek kisebb nagyobb befolyást gyakorolnak a köznevelésre. Hogy ezeknek iránya a köztársasági állameszmét nem támogathatja, ez önként folyik a kath. egyház szervezetéből, minélfogva a francia kormány sem nézhet összetett kezekkel oly munkát, mely saját létalapját ássa alá.

De hogy világos képet birjunk a francia kormány egyházi és vallási irányáról, álljon itt a francia közoktatási minister, Ferry beszéde, melyet nov. 7-kén a párisi protestans theologiai fakultás megnyitásánál mondott. Ezen beszéd bevezetésének megértéseért megjegyezzük, hogy ez a fakultás kárpótlásul szolgál a francia protesantsoknak az 1870-ik évben Straszburbban elvesztett fakultásokért. „A midőn én — úgy mond a minister megnyitó beszédében — a párisi prot. theol. fakultásnak az egyetem nevében ez új épületet, melyet a köztársasági kormány emelt számára, ezennel átadom, nem lehet elfelejtkezzenem arról, hogy annak története mily szoros összeköttetésben áll a mi szerencsétlenségünk és újbóli helyreállásunk történetével. Az 1870-diki vihar önöket kisodorta; önök a nagy hajótörésnek egy darabját képezik s annyival becsesebbek a mi hazaszeretettünknek (Tetszés). A császárság önöket veszélybe sodorta, mint minden egyebet. A köztársaság — és ezt ne feleddjék el önök, a szabadelvű köztársaság önöket felkarolta, ismét szervezte és a szellem és tudomány ezen nagy tűzhelyéhez hívta meg; először egy ideiglenes helyet nyújtott, most ezen egyszerű, de tágas, a tanulásra megkivántató csendet illetőleg oly kedvezően fekvő s a fakultás végleges elhelyezésére teljesen alkalmas épületet ad önöknek. Önök itt Párisban ugyanazon jelleggel birnak, mint előbbi helyökön Straszburbban birtak. Ez egy vegyes jellegű protestans fakultás, a mint ezt az 1877-ki mart. 27-iki határozat tisztán kifejezi. Itt tehát a szabadelvűség üde és a türelem egészséges levegőjének kell uralkodni; ez épület kapuján kívül kell maradni azon kirekesztő és féltékeny felekezeti szellemnek, mely a vallásos lélek elferdülése és az evangelium kigunyolása. (Tetszés). Önök itt mint elkülönzött községek a kormány ugyanazon szabadságának és jótéteményeinek élvezetében fognak élni egymás mellett, mint a hogy atyáik az üldöztetés és martyromság három százada alatt egymás mellett küzdöttek és harczoltak. (Élénk tetszés). Az egyetemnek minden esetre főérdeke megőrizni a párisi theol. fakultásnak ezen jellegét, mely annak oly becsületet szerzett. A theol. fakultások állami intézetek. Ezek nem seminariumok. Azonban a seminariumokkal a legjobb egyetértésben élhetnek, a mint e helyen is történik, a hol a fakultás a seminariumnak testvéri kezet nyújt. A seminarium és fakultás között különbség van. A mi fakultásaink nem egy felekezet, hanem az állam szervei. Ez volt határozott akaratja a X. év törvényhozóinak, a germinal törvény szerzőinek, a melyen a mi egész intézményünk nyugszik. Ezek a férfiak, a kik a forradalmi viharokat mindnyájan átélték és az 1789-ik évt hagyományait elevenen szívökben hordozták, tekintettel voltak alkotásaikban a modern társadalom igényeire, mely szerint az új állam, a melynek kebelén ez a társadalom elhelyezkedik, nem maradhat közönyös egy oly jelentékeny s következményeiben messze kiható társadalmi tény iránt, a minő a papság ujonczozása. Igen jól tudom, hogy sokan vannak, a kik azt képzelik, hogy most minden megváltozott, és gyakran hallok mondani, miszerint a modern állam, a melynek a különböző

hitvallások között szigorú semlegességét meg kell őrizni, mivel mindeniket egyenlő védelemben kell részesítnie, többé nem hivatott arra, hogy egy theologiai intézetet fentartson, subventionáljon és igazgasson. Ezen látszólagos ellenmondásban én részemről csak atyáink előrelátásának és bölcsességének egy bizonyítékára ismerek. Igen, uraim, az állam itt a maga helyén van, az államnak megvan itt a maga teendője, és ez nem abból áll, hogy a hitczikkeket megállapítsa, a mi teljességgel nem tartozik az államra, hanem a maga kettős minőségében, mint a földi közönség őre és mint az emberi tudomány őre, az utóbbi felett a polgári hatalom nevében őröködik, azon polgári hatalom nevében, mely a maga létével ellenséges állást elfoglaló és jövőjét veszélyeztető lelki oktatást nem tűrhet; őröködik a felett a tudomány nevében, a melynek leg-hatalmasabb, legállandóbb és még mindig legszabadelvűbb emeltyűje alapjában mégis az állam. (Tetszés). A dogma az egyházra, a tudomány az államra tartozik: ez egy határkérdés és a hol ezek érintkeznek, ott az államnak kell végre is, épen azért mert ő az állam, megjelölnie azokat a határokat, melyeknek védelmezése az ő feladata. És lássák, uraim, mily könnyű ezt a szükséges viszonyt, ezt a jóakaró fensőséget egyfelől, valamint ezt a méltóságteljes függést másfelől itt föntartatani. Hiszen mi módon jöhetne az állam önkkel összeütközésbe? A protestantismus a szabadság első formája az újabb kor történelmében. (Élénk tetszés). A mi politikai evangéliumunk az önké is: az 1789-ki forradalom, a mely a mi köztársaságunkban a maga logikai kifejlődését és szükséges következményét találja, részben önkért történt; az önk végleges felszabadítása onnan van keelve. Mi ennél fogva önkben egy barátságos hatalmat üdvözlünk, egy szükségszerű szövetségest, a mely sem a szabadságnak, sem a köztársaságnak nem árthat. Önk számíthatnak ránk, mint mi számítunk önkre és biztosok lehetnek az iránt, hogy nálunk nem csak igazságot, hanem mély rokonszenvet is találnak minden időben.“ (Élénk tetszés).

A francia közoktatási minister ezen beszéde, melyet a hallgatóság többszöri tetszésnyilatkozatával kísért, azt mutatja, hogy Franciaországban a theológiát többre becsülik s annak nagyobb horderőt tulajdonítanak mint nálunk, a hol attól igen sokan még a tudománynevet is elvitatni hajlandók, s midőn évekkkel ezelőtt szóba jött volt nálunk is valamelyik egyetemünknel egy prot. theol. fakultásnak államilag leendő felállítása, a mivel halhatatlan emlékü Eötvösünk, úgy tudjuk, komolyan foglalkozott volt, a lapok csaknem versenyeztek egymással, hogy ez eszmét minél nevétségesebbé tegyék, mindnyájan abból indulva ki, hogy a theologia nem tartozik az egyetemre, mert nem tudomány. A francziák, úgy látszik, másként gondolkoznak a theológiáról. Másik szép jellemző vonása ezen megnyitó beszédnek az az elismerés, melyet a minister a protestantismus iránt abban kifejezett, úgy mutatván be a protestantismust, mint a szabadságszerető államok természetes szövetségesét.